

De samenhang, het verband en de functie van het geheel van de Tenach of het Oude Testament.

Inleiding

Over het ontstaan van de boeken van de Tenach bestaan vele theorieën die elkaar aanvullen of tegenspreken.

Voor dit project zullen we niet al deze theorieën behandelen. Wij geven slechts één visie die een licht werpt op de samenhang tussen de teksten van de Tenach of het Oude Testament en de functie van het geheel.

Deze visie is ontleend aan de boeken en artikelen van met name Nico Bouhuijs (studenten-predikant in Leiden) en Karel Deurloo (hoogleraar Oude Testament aan de Universiteit van Amsterdam). In deze visie gaat het om de vraag: Wat is de geschiedenis van de Tenach, vanuit welke ervaringen is het geheel van de teksten ontstaan en wat is er aan het ontstaan van dat geheel vooraf gegaan?

Gedurende de lange geschiedenis van het volk Israël (ca. 1250 - 500 voor de westerse jaartelling) zijn er vele afzonderlijke boeken ontstaan, waarin de ervaringsverhalen van het volk werden verteld. Pas tijdens de Babylonische ballingschap, die ca. 500 voor de westerse jaartelling begint en die zeventig jaar zal duren, komt het tot een "definitieve" bundeling, een eindredactie, die geleid heeft tot de Tenach of het Oude Testament zoals we die nu kennen.

Hieronder volgen een aantal belangrijke jaartallen:

- ca. 1200 voor Chr.: uittocht uit Egypte
- ca. 1000 voor chr.: koning David, ontstaan van een groot rijk
- ca. 900 voor chr.: na koning Salomo valt het rijk uiteen in tweeën, het noorden (Juda) en het zuiden (Israël)
- ca. 500 voor Chr.: Babylonische ballingschap

Samenbundeling van de boeken

Tijdens de ballingschap in dat vijandige land Babel vroeg het volk Israël zich af: 'Is het afgelopen met ons of is er nog een toekomst?'

Een visie voor de toekomst probeerden de Israëlieten te putten uit de boeken met verhalen, liederen en wetten, die ze bij zich hadden; de verhalen over de uittocht uit Egypte en over koning David, de vele liederen en wijsheden die waren opgetekend.

Om deze verhalen opnieuw tot geschiedenis te kunnen maken, moesten de boeken echter zo gerangschikt worden, dat het geheel een richtlijn werd waar ook de mensen in ballingschap mee verder konden.

Als middelpunt van deze compositie werd de figuur van koning David gekozen. De historische David waarover vele verhalen en legenden de ronde deden. De soldatenkoning met zijn ambivalente trekken. Hij wordt neergezet als een koning met al zijn krachten, maar ook met al zijn falen, en daardoor kon hij juist ook in ballingschap de modelfiguur worden. Een koning met alle menselijke trekken, waar iedereen zich mee kon identificeren.

Het boek over David wordt niet David of Koningen genoemd maar Samuel, naar de laatste richter van Israël. De koningengeschiedenis wordt voorafgegaan door het boek Richteren, waarin een richting gevonden probeert te worden voor het volk Israël. In dit boek wijzen alle successen, probeersels en mislukkingen in de richting van de boeken van Samuel, waarin de overgang beschreven wordt van het richterentijdperk naar het koningentijdperk.

Na de boeken Samuel komt het verhaal van de wijze koning Salomo en de koningen die daarop volgen. Dat staat in de boeken Koningen. Opvallend is dat de verhalen in de boeken koningen

"positief" beginnen. Verderop in de boeken verbleekt en verdwijnt het koningschap. Het volk Israël verdwijnt in de duisternis van de ballingschap.

De drie bundels van boeken: Thora, Profeten en Geschriften

Zo ontstaat in en na de Babylonische ballingschap de Tenach.

De Joodse Tenach bestaat uit drie bundels:

1. THORA: Uitleg en onderwijzing van de wet, richtlijnen en leefregels
2. PROFETEN (Nebiim): hoe gaat dat in de praktijk, de praktische politiek
3. GESCHRIFTEN (Chetubim): de vragen van mensen naar aanleiding van de Thora en de profeten, hun antwoorden en ervaringen.

ad 1. De Thora

De vijf boeken van de Thora (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium) zijn van ouder materiaal dan die van de Profeten. Het belangrijkste verhaal is de uittocht uit Egypte. Uit deze uittocht is het volk Israël ontstaan. Het is het centrale verhaal in de Thora waarnaar in de andere verhalen en in de traditie van het Joodse volk steeds wordt verwezen.

Het eerste boek, Genesis, behandelt vragen als: 'Wie is de mens?, waarom leeft de mens?'. In dit boek staan de scheppingsmythen, de zondvloedverhalen, de verhalen over Abraham, die zijn geboorteland verlaat, over Izaak en het beloofde land en over Jacob met zijn zonen.

Het boek Exodus, het tweede boek, gaat over Mozes die de stammen bevrijdt uit het slavenhuis Egypte en bevat de verhalen over de tocht door de woestijn.

Het derde boek, Leviticus, bevat vooral de wetten en de voorschriften.

Numeri vertelt van de uittocht en de aankomst in het nieuwe land. Deuteronomium is een hervertelling van en een aanvulling op de eerste vier boeken.

ad 2. De Profetenboeken

De volgorde van de Profetenboeken is: Jozua (over het innemen van het land na de uittocht uit Egypte), Richteren (in welke richting), Samuel (de koningsverhalen van Saul en David en de profetenverhalen van Samuel en Nathan), Koningen (verhalen over koning Salomo en het uiteenvallen van het rijk in tweeën), de Profetenboeken van Jesaja, Jeremia, Ezechiël en Amos.

ad 3. De derde bundel van de Tenach, de Geschriften

Het lezen of horen van de eerste twee bundels van de Tenach riep bij de mensen vragen op. Deze vragen en reacties zijn neergelegd in de derde bundel van de Tenach, de geschriften. De reacties zijn afwisselend instemmend, vragend, afwijzend of lovend. Ze zijn neergeschreven in liederen zoals lof- of klaagliederen, in de wijsheden van de Spreuken, in gedichten (het Hooglied) en essays (Prediker, Job), in familiechronieken (Ruth) en in utopieboeken (Esther, Daniel).

De Tenach kent verschillende invalshoeken om ervaringen en thema's aan de orde te stellen. Zo geeft de Tenach ook ons samenstellers een keur aan mogelijkheden om aan de hand van deze verhalen projecten samen te stellen.

Toelichting

BANVLOEK

Een belangrijk gebruik in de tijd waarover we spreken, een gebruik dat verband houdt met de "heilige oorlog", was de **cherem** ofwel de ban. Cherem was de totale vernietiging van de overwonnen vijand en zijn bezittingen. Alle vijanden, man, vrouw en kind werden na de overwinning uitgemoord, het vee werd afgemaakt en de buit werd vernietigd en verbrand. De overwinnaar mocht niets meenemen uit de strijd, maar moest alle buit verbranden. Het was verboden zich met het vee van de overwonnenen te verrijken en de overwonnenen gevangen te nemen om ze als slaven te gebruiken.

De reden hiervoor is dat niet de mens als overwinnaar werd gezien, maar de godheid. Wilde het leger zeker zijn van de hulp van zijn god, dan beloofde men hem vóór het begin van de strijd om heel de buit en al het levende, mens en dier, aan hem af te staan door het te vernietigen en te doden (1 Samuel 15:3). Dit was dus een oorlogsgebruik met sterk religieuze achtergronden en werd door vele volkeren in die periode toegepast.

De eerste koning van Israël, Saul trachtte aan de verplichtingen van de ban te ontkomen en kreeg daarover de heftigste verwijten van Samuel (1 Samuel 15:9-26; zie ook het eerste hoofdstuk van het leesboek over David).

DANSEN

In de ogen van Michal heeft David zich in het openbaar te grabbel gegooid. David heeft geheel ontkleed, ten aanschouwe van de slavinnen en andere mensen gedanst. David zegt hierop dat hij voor het gezicht van de Heer heeft gedanst en dat daarom iedereen zijn vreugde en vervoering heeft mogen zien. Hij schaamt er zich niet voor.

De dans als religieuze uitingsvorm is heel oud. Het heelal is in beweging. Sinds mensenheugenis hebben mensen de zon zien opkomen en weer zien ondergaan. Men zag het cyclische leven van de elementen, de dieren, de planten. Men voelde het regelmatige ritme van het kloppen van het hart, de ritmische beweging van ademen. Daarnaast kende de mens, evenals het dier, de bewegingen in de ruimte: hollen, duikelen, vliegen, zwemmen, springen, klimmen. De dans is een samenballing (symbool) van al die bewegingen, een oefening om de verstarring en de vanzelfsprekendheid te doorbreken.

Dansen kan een uiting zijn van vreugde, oorlog, vermaak, liefde, voortplanting, dood, verdriet etc. De godsdiensten hebben dat begrepen en daarom is de dans in vele religies een belangrijk ritueel.

Een verhaal: Er was eens een meisje dat graag danste. Toen zij op een dag alleen in de kerk was, kon zij zich niet bedwingen en begon op het altaar haar mooiste figuren te dansen. De dans was voor haar een communicatie met God. Plotseling verscheen koning David en vroeg haar of zij onbeperkt in de hemel wilde dansen. Dat vond ze een hele eer. Maar er was een voorwaarde aan verbonden: als ze ja zei, mocht ze nooit meer op aarde dansen.

De dans was het belangrijkste expressiemiddel dat het meisje tot haar beschikking had. Ze begreep dat het voor haar onmogelijk zou zijn haar drang om te dansen te beheersen. Daarom liet ze haar voeten met een ketting aan elkaar smeden en danste haar leven lang niet meer.

Dat deze opdracht aan het meisje juist van David kwam, ligt voor de hand. Hij wist als geen ander wat een dans kon betekenen, wat het voor gevoelens opriep.

Bij een katholieke uitvaart wordt, wanneer de gestorvene van de kerk naar het graf wordt gedragen, het volgende gezongen: **'Im paradisum deducant te Angeli'**, wat betekent: 'In het

paradijs geleiden u de dansende engelen, vanachter Jeruzalems zalige muren komen de zingende koren u tegemoet.'

In de christelijke theologie wordt beweerd dat de dans met de duivel te maken had, onder andere door Augustinus. Ondanks sterke krachten tegen de duivelse dans binnen de kerken, bleef toch eeuwenlang de dans in gebruik bij bepaalde gelegenheden in de kerk en op de graven op de kerkhoven.

DAVID

Tweede koning van Israël, regeerde van 1012 - 972 voor Christus. Voor Israël is hij de grootste koning. David is dan ook een figuur die tot verbeelding spreekt: de eenvoudige herdersjongen die het tot koning bracht en als koning zijn rijk uitbreidde, zijn vijanden versloeg en orde vestigde. David was een man die veel vrouwen wist te veroveren en heldhaftige daden verrichtte, zoals het verslaan van Goliath. Toen hij de kans had zijn rivaal Saul te vermoorden, deed hij dat niet, maar spaarde zijn leven.

Er zijn ook mensen voor wie David een berekenend politicus is die er een systeem van diefstal, moord en verwoesting op na hield en op die manier machtig en rijk werd.

In de boeken Samuel wordt de figuur van koning David niet vergoddelijkt; de opportunistische trekken van Davids karakter worden niet verzwegen. David blijkt een man van tegenstellingen te zijn. Zijn houding tegenover zijn vrienden, vrouwen en kinderen laat vaak te wensen over. Toch is David ook de man die zijn fouten erkent en de consequenties daarvoor wil dragen. Hij eindigt in de Samuelboeken niet als een superman, maar meer als een cynisch, wraakzuchtig maar toch edelmoedig mens.

De verhalen rondom David leveren voldoende stof voor een roman of een verfilming: zijn affaire met Batsheba en de terechtwijzing daarvoor door de profeet Nathan; zijn romance met Abigail, de vrouw van een rijke en zelfzuchtige veehouder; de verkrachting van zijn dochter door zijn zoon; de dood van deze zoon en de opstand en het sneuvelen van zijn geliefde zoon Absalom.

David heeft als koning de onderling verschillende stammen tot een eenheid weten samen te smeden. Zijn diplomatie blijkt uit het feit dat hij als hoofdstad een stad kiest die voor alle stammen aanvaardbaar is, de Jesubietenstad Jeruzalem, precies tussen het noordelijke en het zuidelijke rijk in.

Maar de strijd om de macht houdt nooit op. Deze strijd leidt steeds opnieuw tot bloedvergieten, wreedheden, tot verraad.

Wanneer koning David in zijn laatste dagen zo oud is dat zijn bed moet worden verwarmd door een jonge maagd, wordt onder zijn zoons een verbeterde strijd gevoerd over de troonopvolging. Zijn vrouw Batsheba en de profeet Nathan stimuleren David om Salomo (= vredesvorst), een zoon van Batsheba aan te wijzen. Het gevolg van deze keuze is dat de andere zoon van David, Salomo's rivaal Adonia, wordt vermoord.

Het verhaal over het leven van David is er een van tegenstellingen: van held tot schurk. Maar juist die verscheidenheid aan menselijke details maakt dat de figuur van David voor ons actueel blijft.

DEFINITIES MET BETREKKING TOT SEKSUEEL GEWELD

a) *Seksuele Intimidatie*

Ongewenste, seksueel getinte aandacht in de vorm van verbaal, fysiek of nonverbaal gedrag, dat door degene die hiermee wordt geconfronteerd als onaangenaam wordt ervaren. Dit gedrag kan zowel opzettelijk als onopzettelijk zijn.

Non-verbaal: Staren, gluren, lonken-knipogen, in kleding gluren, confronteren met porno, seksueel getinte cadeautjes.

Verbaal: Aanspreekvorm, seksueel getinte opmerkingen, dubbelzinnigheden, seksueel getinte grappen, schuine moppen, stoere verhalen rond seksuele

prestaties, opmerkingen over uiterlijk en kleding, vragen naar seksuele ervaringen, uitnodigingen met bijbedoelingen, afspraakjes willen maken, uitnodigingen tot seksueel contact, bedreigingen.

Fysiek: Handtastelijkheden, wegversperren, tegen aan gaan staan, moedwillig botsen, confronteren met porno, seksueel getinte cadeautjes.

- b) *Aanranding*
Hij/zij die door geweld of bedreiging met geweld iemand dwingt tot het plegen of dulden van ontuchtige handelingen, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaar, omdat hij/zij schuldig is aan feitelijke aanranding van eerbaarheid.
(Wetboek van strafrecht, artikel 246)
- c) *Verkrachting*
Hij/zij die door geweld of bedreiging met geweld een vrouw/man dwingt met hem/haar buiten echt vleeselijke gemeenschap te hebben, wordt als schuldig aan verkrachting gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaar.
(Wetboek van strafrecht, artikel 242)

FILISTIJNEN

De Filistijnen hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontstaansgeschiedenis van Israël. Door hun militante houding tegenover de jonge Israëlitische vestiging in Palestina hebben zij invloed gehad op de politieke eenwording en het ontstaan van het eerste koninkrijk onder Saul.

De Filistijnen hebben over het algemeen een slechte naam. Wanneer iets in de vernieling raakt, dan wordt gezegd: 'Dat is naar de Filistijnen'.

In Genesis 26 worden de Filistijnen voor het eerst genoemd. Waar kwamen ze vandaan?

Ongeveer 1200 voor Christus overstroomde een onbekend volk de kusten van klein-Azië. Dit was de invasie van de zeevolken, waartoe ook de Filistijnen behoorden. Ze hadden goede en doeltreffende wagens en wapens. Ze waren niet te stuiten en lieten overal verwoesting en rokende puinhopen achter.

Ook Egypte wilden zij aanvallen, maar farao Ramses III (1184 - 1153) stak daar een stokje voor.

De Egyptenaren wonnen de strijd te land en verdreven de aanvallers tevens uit hun zeegebied.

De Filistijnen leden grote verliezen, maar zij wisten zich te hergroeperen aan de kust bij Jafa en bij Gaza in het zuiden.

Aan deze kust vestigden ze een aantal steden die politiek en militair samenwerkten. Hierdoor ontstond een sterk front dat de slecht georganiseerde stammen van Israël makkelijk van het lijf kon houden en kon onderdrukken.

Economisch stonden de Filistijnen ook sterk. Ze hadden een van de belangrijkste havensteden, Asdot, in handen en konden zo de invoer van goederen controleren. Verder hadden de Filistijnen het monopolie op de fabricage van het ijzer. Het smeden van ijzer bleef lange tijd het geheim van de Filistijnen. Met dit ijzer konden zij werktuigen, maar ook wapens maken waartoe geen van de hun omringende volken in staat was (vergelijk 1 Samuel 13:19)

Zo legden de Filistijnen het economisch leven van Israël aan banden en hielden een der beste aan Israël toebehorende gebieden bezet.

In deze context vroegen de "oudsten" van Israël aan Samuel om een koning over hen aan te stellen. En Israël kreeg zijn koning: Saul.

Koning Saul verzamelde een leger van drieduizend man (1 Samuel 13:2), en daarmee behaalde hij de ene overwinning na de andere. Zo ondergroef hij de vanzelfsprekende machtspositie van de Filistijnen.

Psychologisch bracht de jonge David een vernederende slag toe aan de Filistijnen door met zijn herdersslinger de geharnaste Goliath te doden.

Tijdens zijn koningschap maakte David definitief korte metten met de onoverwinnelijke vijand door hen terug te dringen naar een smalle strook land langs de kust. Daar konden de Filistijnen wel een onafhankelijk bestaan leiden, maar vormden geen reële bedreiging meer voor Israël.

Salomo kon daarom ongestoord aan zijn tempel gaan bouwen.

GEWELD EN OORLOG IN DE BIJBEL

Altijd al gevochten!

De Israëlieten hebben oorlog gevoerd. Zij hebben als volk gevochten om zich een bestaan te veroveren in het nieuwe land. Ze veroverden eerst het onbewoonde land, daarna de dunbevolkte streken en toen richtten ze hun aandacht op de steden.

De steden waren eerst onbereikbaar (Richteren 1:18-21 en 27-35). Doordat de steden echter onderling verdeeld waren en Israël zich op krijgsg gebied steeds verder ontwikkelde, lukte het Israël uiteindelijk het hele land te veroveren, op het kustgebied na, waar de Filistijnen woonden.

Tegen het oprukken van deze Filistijnen moesten de Israëlitische stammen zich telkens opnieuw te weer stellen. Tijdens de heerschappij van koning David vinden er een aantal veroveringsoorlogen plaats. David slaagt er uiteindelijk in om de Filistijnen voorgoed terug te dringen. Na de dood van de zoon van David, Salomo, als het noordrijk en het zuidrijk zich van elkaar losmaken, lezen we alleen nog maar van onderlinge twisten en van afzonderlijke of gezamenlijke oorlogen tegen de overheersende Assyriërs, totdat Israël bij de val van Jeruzalem in 586 voor Christus al zijn politieke en militaire invloed kwijtraakt.

Wanneer in 175 voor Christus de eigen joodse godsdienst in gevaar dreigt te komen, ontstaat er weer een strijd, die de Makkabese Opstand wordt genoemd. In het begin had deze opstand meer het karakter van een guerilla-oorlog, maar onder Judas de Makkabeër groeit deze guerilla-oorlog uit tot een mobilisatie van het gehele volk. Het wordt een grote oorlog. Het is tevens de eerste "godsdienstoorlog" uit de joodse geschiedenis.

Israël heeft dus veel gevochten. Eerst voornamelijk voor zijn bestaan (land), en later voor zijn godsdienst.

Ontwikkeling binnen het leger

In deze periode van meer dan duizend jaar heeft het leger een ontwikkeling doorgemaakt. Vóór de tijd van de koningen werden in tijden van oorlog de strijdbare mannen van een clan, een stam of van een aantal stammen onder de wapenen geroepen. Iedere soldaat moest daarbij voor zijn eigen bewapening zorgen.

In de koningstijd (Saul) werden paarden en strijdwagens in het leger ingevoerd. Het beroepsleger ontstond, maar iedere provincie was nog steeds verplicht een grote groep voetvolk te leveren.

Als na de inval van de Assyriërs (bij de val van Jeruzalem in 586 voor Christus) het hele legerapparaat is vernietigd, ontbreekt het Israël aan middelen om op korte termijn weer een militair apparaat op te bouwen.

God is betrokken bij de strijd

In de bijbel blijkt het volk van Israël wat wreedheid betreft niet onder te doen voor de andere volkeren van die tijd en van alle andere tijden. Wat een wreed en onmenselijk boek, denken veel lezers. Waar ze de grootste moeite mee hebben, is dat God zelf bij deze strijd betrokken is en dus in zekere zin oorlog schijnt te rechtvaardigen.

Dit wordt echter begrijpelijker als we beseffen dat in het oude Oosten het hele mensenleven ingebed was in de religie, dus ook de oorlog. De oorlog was een religieuze zaak, die niet buiten de god(en) om gevoerd kon worden.

Vóórdat men ten strijde trok, werden offers opgedragen en raadpleegde men de godheid of men wel of niet de strijd kon beginnen. Op deze manier gaf dus eigenlijk de godheid het sein tot de strijd (Richteren 20:23-28). De oorlogen van een volk waren hiermee ook de oorlogen van hun God en de vijanden van het volk waren de vijanden van hun God (1 Samuel 30:26). God trekt mee aan het hoofd van het leger (2 Samuel 5:24) en God zal ook voor hen strijden (Richteren 20:35).

Al deze opvattingen deelde Israël met de andere volkeren van deze periode, totdat in de tijd van

de koningen het beroepsleger zijn intrede doet. Tijdens de periode van de koningen verliest de oorlog haar "heilig" karakter en wordt steeds meer een zaak van de overheid.

De profeten gaan tekeer tegen de militaire macht. Elke militaire macht wordt door een profeet als Jesaja afgewezen (Jesaja 2:4).

Hoe gaan we om met de teksten die over God en oorlog gaan

Uit het bovenstaande blijkt dat de opvattingen over oorlog in Israël een grote ontwikkeling hebben doorgemaakt. Men kan niet zomaar spreken over één bijbelse opvatting over de oorlog. Men kan dus niet één tekst uit de bijbel lichten en daarmee zijn of haar opvattingen over oorlog legitimeren.

HANNA

Het boek over David begint met het verhaal over een vrouw die jarenlang onvruchtbaar was en naar een kind verlangde. Dit motief is vaak in de bijbel terug te vinden, zoals bij Sara, Rebekka, Rachel. Het hebben van een kind was in die tijd van belang om de familiegeschiedenis voort te laten gaan. Zo ook voor Hanna.

Zo begint het leven van Samuel:

Elkana had twee vrouwen: Hanna en Peninna. Peninna had kinderen, maar Hanna had er geen. Peninna, wat betekent: 'zij, met de mooie lokken', pestte en vernederde Hanna zoveel als zij kon. Hanna richtte zich tot God en bad om een kind, want zij voelde zich nutteloos en eenzaam. Toen eens Elkana met Hanna geslachtsgemeenschap had, zo staat er geschreven in de bijbel, dacht God aan haar. Hanna kreeg een zoon, die zij Samuel noemde, wat wil zeggen dat dit kind van God was afgebeden.

Hanna zong daarna een lied en de eerste regels gaan over de kracht van God en zijn genade voor de mensen. De eenzame en de nutteloze Hanna voelt zich opgeheven. In Hanna's lied wordt verder verteld dat arme mensen rijk zullen worden, en dat de armen en niet de rijken en de machtigen de geschiedenis zullen maken.

HARP

Bij de oude Egyptenaren en Soeniërs werd de harp gebruikt in het dagelijks leven, maar ook bij bijzondere gebeurtenissen, zoals blijkt uit de harpen die gevonden zijn in de koningsgraven van Oer (Egypte). Deze harpen waren versierd met religieuze motieven.

Ook in Israël speelde de harp een belangrijke rol in het sociale leven. Harpmuziek, klaagliederen en treurmuziek dienen zowel tot uiting van emoties als tot bezwering van gevaar. Zo bespeelde David de harp om de onrustige koning Saul te kalmeren; 'Telkens wanneer de demon Saul lastig viel, nam David de harp en speelde erop. Dan kalmeerde Saul en hij voelde zich beter en de boze geest week van hem.' (1 Samuel 16:23). Treurlieder en vindt men steeds terug in de bijbel: bij de dood van Abner (2 Samuel 3:33-34), bij de dood van Josia (2 Kronieken 35:25).

Door middel van muziek kon men ook een slang "bezweren", die daardoor ophield gevaarlijk te zijn: 'Als de slang haar oor sluit, dan vermag de bezweerder niets meer'. (Psalm 58:5-6)

We kennen het woord mesjokke. Dat komt van het woord "mesjoegga", dat in de bijbel voorkomt. Dit woord wordt gebruikt voor mensen die opgezweept raakten door muziek en in een soort extase geraakten.

Als laatste; Bertus Aafjes heeft een boek geschreven over het Egyptische lied van de harpenaar ('De Blinde Harpenaar'). Dit gaat over de betrekkelijkheid van het leven en de onzekerheid van wat er na de dood is.

HERDER

Een tekst die vaak te lezen is boven de overlijdensadvertenties van christelijke mensen is de volgende: '.... Hij die ons terugbrengt naar de grazige weiden' (Psalm 23:1). Deze tekst is ontleend aan het beeld van de herder die zijn kudde naar grazige plekken leidt en beschermt tegen de roofdieren. Het beeld van de herder komt men in het "Oude Oosten" vaak tegen. De kentekenen van de koninklijke waardigheid in Egypte, de gesel en de scepter, waren oorspronkelijk attributen van de herder, namelijk de vliegenwaaier en de staf. Ook in de Griekse mythologie is deze verwantschap tussen de herder en koning te vinden: de koningszoon Paris weidt zijn kudde op een berg bij Troje. Daarom is het niet toevallig dat David herder was, toen hij door Samuel uitgekozen werd om koning te worden.

In de bijbel worden koningen steeds met herders vergeleken, zoals blijkt uit de uitspraken van profeten als Jeremia: 'En ik zal u herders geven naar mijn hart, die zullen u weiden met kennis en verstand.' (Jeremia 3:15); of Zacharia: 'Wee de nietswaardige herder die de schapen in de steek laat.' (Zacharia 11:17).

Het beeld van de herder (Jezus is in navolging van David "de goede herder") komt vooral in de vroegchristelijke beeldende kunst veel voor, in de catacomben en op de mozaïeken.

HOMOFILIE EN DE BIJBEL

Er wordt altijd beweerd dat het toch maar in de bijbel staat dat homoseksueel verkeer verboden is! In bijbelboek Leviticus 18:22 wordt het een gruwel genoemd en in hoofdstuk 20:13 van hetzelfde boek staat op het bedrijven van homofilie zelfs de doodstraf.

Met deze bijbelteksten in de hand is homoseksualiteit door de eeuwen heen veroordeeld. Moeten we in het kader van dit project, dat toch een bijbelverhaal als grondslag heeft, dan niet consequent zijn en ons bij deze veroordeling aansluiten? Of is het misschien verstandiger dit onderwerp maar helemaal niet aan de orde stellen?

Beter lijkt het ons de oorspronkelijke teksten uit Leviticus nog eens goed te lezen en te kijken of de interpretatie wel juist is.

Wat staat er precies? Er staat dat Israël niet gelijk moet worden aan de volken 'die Ik voor u wegdrijf' (18:24).

Bij de volken waarover hier wordt gesproken, speelde seksualiteit een grote rol in de cultus en in de eredienst. Hun offerdiensten bestonden uit seksuele orgieën, ook van homoseksuele aard.

Uit de latere geschiedenis van Israël blijkt dat deze "heilige praktijken" ook bij de Israëlieten ingang hadden gevonden. Wanneer we nu in Leviticus lezen dat homoseksueel verkeer verboden is, moeten we de achtergrond van deze cultus in gedachten houden. Niet alleen homoseksualiteit, maar elke seksuele handeling die plaatsvond binnen een rituele context werd verboden. Geen enkele vorm van seksualiteit werd echter als zodanig veroordeeld.

Daarnaast moeten we rekening houden met de wetgeving in Leviticus. De toenmalige overheid had meer behoefte aan heteroseksuele dan aan homoseksuele relaties, want er was behoefte aan een grote bevolkingsaanwas.

Ook in de bekende geschiedenis over Sodom en Gommora in het bijbelboek Genesis 19, wordt op een negatieve manier over homoseksualiteit gesproken. Hier blijkt het wederom te gaan om bepaalde vormen van cultus, alleen in een meer perverse vorm.

Wanneer men bij de interpretatie van bijbelteksten niet de achtergrond en de cultuur waarin deze teksten zijn ontstaan betreft, worden de bijbelteksten mishandeld en in het verlengde hiervan mensen. Velen hebben dit in het verleden ervaren en nog steeds dragen mensen de gevolgen hiervan: negers, joden, mensen met een handicap, homoseksuelen, armen.

HUWELIJK

Het huwelijks- en gezinsleven hebben in de tijd van David een patriarchale structuur: de man heeft gezag over de vrouw, de ouders hebben gezag over de kinderen. Het huwelijk is gericht op de voortplanting, het gezin is erg belangrijk (Psalm 127:3 en 128).

Het huwelijk is verbreekbaar, maar vrijwel uitsluitend van de zijde van de man, hij kan zijn vrouw verstoten. De vrouw heeft dit recht van scheiding zeer beperkt (Exodus 21:11). De man moet bij verstoting een scheidingsbrief meegeven aan de vrouw, dat maakt voor haar de weg vrij voor een nieuw huwelijk (Deut. 24:1-4).

Vaak scheiden de mannen vrij gemakkelijk van hun vrouwen, bijvoorbeeld om, door een andere vrouw te trouwen, er financieel beter van te worden (Maleachi 2:10-16). De profeten hadden hier veel moeite mee en zo groeide door de tijd heen een visie van het ideaal van het ene en onverbreeklijke huwelijk. De profeet Hosea ziet de echtbreuk als het verraad aan de wederzijdse trouw binnen het huwelijk; de man wordt hier als de schuldige aangewezen (Hosea 4:14).

Behalve verbreekbaar is het huwelijk ook polygaam: de man kan verscheidene vrouwen hebben, de wet beschermt de minder populaire vrouw tegen achterstelling (Deuteronomium 21:15-17).

Een vorm van verplichte polygamie was het zwagerhuwelijk. Wanneer een gehuwd man sterft zonder mannelijke kinderen na te laten, dan moet de broer van de overleden man met de weduwe trouwen, ook wanneer hij al getrouwd is. Polygamie was ook gewoon bij de koningen, en wel in een vorm van een harem.

Doordat de wet polygamie legitimeert, wordt een man niet ontrouw aan zijn vrouw wanneer hij omgang heeft met een andere vrouw. Tenzij de andere vrouw zelf getrouwd is; dan tast hij het recht van de andere man aan.

De vrouw is in deze huwelijksvorm het bezit van de man. De man is haar heer. Bij seksueel contact neemt de man het initiatief.

De vrouw verricht allerlei dagelijks werk in het huis en op het land en ze hoedt het vee.

JERUZALEM

Met de bouw van de eerste tempel door Salomo (1 Koningen 6 en verder) werd Jeruzalem de heilige stad van de joden. Tweemaal werd er in Jeruzalem een tempel gebouwd en tweemaal werd de tempel verwoest.

Het Hebreeuwse woord voor tempel is "bajith", wat huis betekent. De tempel wordt gezien als het huis van God. Niet in de letterlijke betekenis, maar veeleer als een model van vrede en broederschap, een voorbeeld van hoe men de aarde zou moeten bewonen.

Jeruzalem is het symbool van de vernieuwde schepping. De stad wordt ook aangeduid als het "hemelse Jeruzalem", waarmee wordt bedoeld dat er volledige gerechtigheid en vrede heerst. De profeten vertelden dat het werk van vernieuwing (chiddoesj) zou beginnen in Jeruzalem.

Een Jood in ballingschap of op reis in het buitenland zal altijd aan Jeruzalem denken. Dat is te lezen in de volgende psalmttekst; 'Aan Babels stromen, daar zaten wij, ook weenden wij, als wij Zion gedachten Hoe zouden wij het lied van de Eeuwige zingen op de vreemde grond? Indien ik u zou vergeten, o Jeruzalem, zo vergete mij mijn rechterhand; mijn tong kleve aan mijn verhemelte, als ik u niet gedenk, als ik Jeruzalem niet verhef boven mijn hoogste vreugde.'

Zo wordt ook de gelofte om Jeruzalem niet te vergeten uitgesproken bij een huwelijk tussen twee joden. En tot op de dag van vandaag legt iedere vrome jood minstens twee maal per dag de gelofte af om Jeruzalem te gedenken.

Het verlangen naar het (hemelse) Jeruzalem is in al die eeuwen zeer diep in het denken en handelen van het joodse volk geworteld. In die context zijn de woorden te begrijpen waarmee de joden elkaar bij het pesachfeest begroeten: 'Tot volgend jaar in Jeruzalem!' Hiermee wordt de zekerheid uitgesproken dat er een rechtvaardige toekomst mogelijk is.

KLEDING EN SIERADEN

Er was in principe weinig verschil tussen de kleding van de vrouw en die van de man. In hoofdzaak bestond de kleding uit een donkerblauw onderkleed dat tot de enkels reikte en werd samengehouden door een gordel. Daaroverheen kwam dan een grote stola, die losjes om het lichaam werd gedrapeerd. Aan elk van de vier hoeken daarvan hing een kwast. Dat herinnerde de Israëliet aan de wet van God. Hoe groter de kwast, hoe vromer men was! De andere volkeren droegen geen kwasten, maar amuletten. Een hoofddoek of een sluier voltooide het geheel. In plaats van het bovenkleed droeg men bij sommige gebeurtenissen een mantel. Beide kledingstukken, de stola en de mantel, werden niet gedragen bij het werk. Kleding was natuurlijk belangrijk als bescherming tegen de koude in de nacht. Daarom mocht een schuldeiser volgens de wet geen kledingstuk eisen als onderpand of betaalmiddel. De meest gedragen stof in die tijd was wol. Geitehaar werd ook wel gebruikt, met name voor regenmantels en voor tentdoeken. Daarnaast gebruikte men linnen.

Schoonheidsmiddelen waren er in die tijd bij de vleet. Bijvoorbeeld lak voor de nagels van de tenen en de vingers. Daarvoor werd de hennaplant gebruikt, die een oranje-rode kleurstof opleverde. Deze methode bleek duurzaam: de nagels van de Egyptische mummies bijvoorbeeld hebben na vierduizend jaar nog steeds hun kleur. Met deze lak werd verder de binnenzijde van de handen en de voeten gekleurd.

Wenkbrauwen en oogleden werden met spiegelglans zwart gemaakt, om de ogen een beter accent te geven. Ook werd kleursel voor onder andere de wangen gebruikt, en niet alleen bij de vrouwen.

Verder waren er de talloze soorten parfum, en middeltjes tegen een slechte adem.

De aandachtige zorg die men besteedde aan de huid, de nagels en de haren had ook een sociale en een religieuze achtergrond. Binnen die context is ook het voorschrift te begrijpen dat een vrouwelijke krijgsgevangene haar nagels moest afknippen en moest worden kaalgeschoren voordat ze een nieuw huwelijk mocht aangaan.

In het gebruik van sieraden was men toen veel gedurfter en creatiever dan we vermoeden.

Behalve de vele oorhangers, armbanden en halsnoeren had men ook neusringen, ringen aan de tenen, om de bovenarm en rond de enkels.

Oorspronkelijk hadden deze ringen een religieuze betekenis. Deze voorwerpen dienden om de boze geesten af te werpen, die juist door de openingen van de oren en de neus het lichaam konden binnendringen.

Een opvallend gebruik is ook het dragen van kettinkjes tussen de voeten. Dezen dwongen de vrouwen om kleine pasjes te maken, wat in die tijd blijkbaar als elegant werd gezien. De uitrusting werd verder gecombineerd door munten, die aan de sluier en de arm- en voetbanden werden bevestigd. De sluier werd vaak voor het gezicht gedragen.

De profeet Jesaja had veel problemen met deze overdaad aan sieraden en schreef eens: 'Op een dag neemt de Heer al die sieraden weg! Voetringen, armringen, zonnen, maantjes, oorbellen, ketens, sluiers. Hoofddoeken. linten en flesjes. Amuletten, kwasten, halsnoeren en ringen. Feestkleren, mantels, stola's en doeken. Tasjes, spiegels, kapsels, munten en sjaals.'

LEREN IN DE JOODSE TRADITIE

In de joodse traditie is leren verplicht, zoals te lezen is in Deuteronomium 6:6-7: 'De Thora dat Ik u heden gebied, zal in uw hart zijn, gij zult het uw kinderen inprenten en daarover steeds opnieuw spreken, wanneer gij thuis zijt en onderweg, als gij te slapen gaat en wanneer gij opstaat'.

Iedereen die leeft binnen de joodse traditie, moet leren. Al op een jonge leeftijd moeten de joodse kinderen naar school. De joodse methode om te leren is vragen stellen.

Volgens de joodse traditie is iemand volwassen rond zijn 12e jaar. Op die leeftijd moeten de kinderen alles weten over de boeken (Tenach) en ook vragen kunnen stellen. Vooral goede vragen stellen. Want, zo redeneert men, wanneer je goede vragen stelt, dan laat je zien dat je

weet waar de problemen liggen, je toont dat je een goed inzicht hebt. Bovendien neem je door vragen te stellen niet zonder meer genoegen met wat "men" vindt. In de context van het project zijn vragen ten aanzien van machthebbers van groot belang. Want degene die de macht heeft kan ook onjuist of onrechtvaardig met deze macht omgaan. Met vragen stellen begint het verzet tegen onrecht. Daarom zijn er overheden die er geen prijs op stellen dat er vragen worden gesteld, want dat kan hun positie aantasten. Ze stoppen liever de lastige en gecompliceerde kwesties in de doofpot. Veel Nederlanders worden bijvoorbeeld ook liever niet herinnerd aan de periode Indonesië met de politionele acties (tijdens de vijftiger jaren) waarbij vele oorlogsmisdaden zijn begaan.

MANTEL

In de bijbelse tijden was kleding erg belangrijk. Kleding gaf de mens weer: men geloofde met het aantrekken of omhangen van bepaalde kleren een duidelijke status te verwerven; door een leeuwepeltje om te hangen bijvoorbeeld, dacht men de kracht van een leeuw te krijgen. Volgens een ander ritueel, van de Babyloniërs, moest een zieke zijn kleed uitdoen om van zijn ziekte bevrijd te worden.

Nieuwe of andere kleren aandoen, betekende dat men een ander mens werd, met nieuwe mogelijkheden en een andere status. In vele godsdiensten en instituten was het dragen van een bepaald soort kleding een voorwaarde om mee te mogen doen aan het sociale leven of aan de eredienst. Om de tempeldienst bij te wonen, moesten de Grieken zich eerst in stromend water baden en nieuwe kleren aantrekken.

Een mantel uit de bijbelse tijd was een laag neerhangend opperkleed, zonder mouwen. Hij werd alleen gedragen door prinses en profeten (1 Samuel 15:27; 1 Samuel 18:4; 2 Samuel 13:18) en was een teken van gezag en waardigheid. Jonathan sloot met David een verbond door hem zijn eigen mantel om te hangen (1 Samuel 18:3-4). David sneed een stuk van Sauls mantel en tastte hiermee zijn koninklijke waardigheid aan. Dieper kon David hem niet raken.

Later in de geschiedenis werd de mantel ook door anderen, zoals de tempeldienaren gedragen, en nog later werd het een kledingstuk voor iedereen.

OFFER

Het offer is een belangrijke godsdienstige handeling. Het komt bij praktisch alle godsdiensten voor. Over de oorsprong en betekenis van het offer bestaan veel theorieën. Uit welke motieven iemand offert, is niet eenduidig aan te geven. Offeren de mensen om de goden te behagen, of verlangden de goden van de mensen het offer?

Er zijn verschillende soorten offers: mensenoffers, zoenoffers, brandoffers, schuldoffers, bloemenoffers, reukoffers, schuldoffers.

Een belangrijk onderscheid moet worden gemaakt tussen offers als teken van gemeenschap met elkaar en met de godheid (het bloedige offer: de gemeenschappelijke maaltijd, het eten van het vlees van het offerdier) en offers als gave voor de godheid (het niet-bloedige offer).

Wanneer de volkeren overgaan van de jacht (nomadenbestaan) naar de landbouw, vindt er ook met betrekking tot het offer een verschuiving plaats. Het offer wordt steeds meer gezien als een tribuut aan de **godheid als eigenaar van het land**. Zoals voorheen een dier geofferd moest worden om te zorgen dat de godheid de jacht voorspoedig maakte, offert men nu de vruchten van het land voor een goede oogst voor het komende jaar: Het spijsoffer neemt zo de plaats in van het bloedige offer. Het gruwelijke mensenoffer wordt vervangen door een zoenoffer: Een dier krijgt de schuld van de mensheid op zich geladen en wordt geofferd om de eenheid met de godheid te herstellen: zondebok.

OPSTAND VAN KINDEREN TEGEN OUDEREN

*Heer, mijn belagers - hoe talloos,
talloos, gekant tegen mij:
Talloos zijn die van mij zeggen:
'voor hem geen redding bij God!'
Doch Gij zijt, Heer, het schild dat mij dekt,
zijt mijn roem: het hoofd mag ik heffen.
Verhef ik mijn stem tot de Heer,
van zijn heilige berg komt het antwoord.
Neerleggen mag ik mij, slapen,
weer ontwaken - de Heer is mijn rust -
onbevreesd voor tienduizenden volks,
al sloten zij rond mij hun rijen.
Verrijs, Heer - mijn God, red mij uit!
Gij trof al mijn vijanden op de kaak,
Gij brak de tanden der bozen.
De Heer, Hij is de bevrijder.
Zij uw zegen over uw volk.*

Bovenstaande tekst is psalm 3. Deze wordt toegeschreven aan David toen hij moest vluchten voor zijn zoon Absalom.

Absalom is opgestaan tegen zijn vader. Misschien omdat hij zijn vader te oud vond geworden om het land nog langer te kunnen besturen, of omdat hij het niet eens was met zijn vaders politiek. In ieder geval wilde hij de macht overnemen en dat wilde hij bereiken door geweld. Daarom was David genoodzaakt om te vluchten met een aantal trouwe dienaren.

Uit bovenstaande psalm blijkt dat David een groot en een sterk leger tegenover zich had. Absalom was een creatieve, jonge en knappe man. Hij wordt verder in de bijbel beschreven als iemand met lange haren.

De opstand van de zonen tegen ouderen is in de bijbel een teken dat er moeilijke tijden zullen aanbreken. Als eenmaal de zonen tegen hun vader opstaan, zal alles op losse schroeven komen te staan, de ideologieën, de waarden, de tradities, de vastgelegde grenzen tussen volkeren en naties, verworven zekerheden, etc.

SALOMO

In vele opzichten werd het rijk door Salomo gemoderniseerd. Grote bouwactiviteiten in Jeruzalem, de bouw van vestigingsteden als Hazor en Gezer, een reorganisatie van het militaire apparaat, diplomatieke bedrijvigheid, de uitbreiding van de handel en daarmee verbonden uitbreiding van het wegennet en de vloot. Salomo heeft voor velen de werkgelegenheid vergroot.

Deze culturele en sociale omwenteling had echter ook zijn schaduwzijden. Grote zelfs! Israël was een goed georganiseerde gemeenschap van boeren en handwerkslieden geweest, zonder noemenswaardige spanningen. Al onder het koningschap van David begon zich echter een klassetegenstelling te manifesteren. Er kwam een klasse van rijken en een klasse van armen. (Zie ook de toelichting over Sociale Wetgeving.)

Om het regeringsapparaat, de infrastructuur, het leger etc. te kunnen bekostigen, gingen de belastingen steeds verder omhoog. David kon, mede door belastingen te heffen van de onderworpen volkeren, de kosten nog ruimschoots dekken. Maar Salomo verloor steeds meer terrein in de door zijn vader bezette gebieden (1 Koningen 11:14-25) en de gemeenschapsgelden moesten nu alleen door het volk Israël worden opgebracht. De belastingdruk werd te hoog voor de boeren en de handwerkslieden.

Om de belastingen systematischer te kunnen innen, verdeelde Salomo het land in districten, waar elk jaar een belastinginner langskwam om de gelden en een gedeelte van de oogst en het vee op te halen. Als er niet betaald kon worden, moesten de mensen als slaven aan het hof, in de

kopermijnen of aan de tempel werken. Ook dwong Salomo de oude Kanaänitische bevolking tot dwangarbeid, onder andere voor de tempelbouw. Dat alles wekte wrevel bij het volk Israël, dat zich altijd een volk van broeders had gevoeld bij wie solidariteit hoog in het vaandel stond.

Salomo was ook een wreed despoot, zo heeft hij zich aan het begin van zijn regeringsperiode van iedereen ontdaan die eventueel een bedreiging kon zijn voor zijn positie als koning: hij liet zijn halfbroer Adonia en de veldheer van zijn vader, Joab, ter dood brengen.

De diplomatieke betrekkingen met de andere volkeren, die volgens een gebruik door huwelijken werden bezegeld, deden de harem van de koning alsmar groeien waardoor de financiële druk op de staatskas steeds groter werd. Salomo bouwde ook heiligdommen voor zijn vrouwen die andere goden aanhingen dan de God van Israël.

Samengevat: Salomo heeft zijn koningschap opgevat zoals de omringende landen dat deden. Hij heeft zich zijn hele leven als een despoot en streng potentat gedragen. Door dat gedrag heeft hij als bestuurder een kiem gelegd voor een conflict dat na zijn dood tot volle uitbarsting zou komen en dat zou leiden tot een scheuring van het rijk.

Salomo is niet de geschiedenis ingegaan als een hard potentat, maar als een koning begiftigd met wijsheid en zeer veel verstand en een begrip, zo wijd als het zand aan de oever van de zee (1 Koningen 4:29-30). Veel wijsheidsliteratuur en vele geschriften staan op zijn naam: Spreuken, het Hooglied, het boek Prediker. Dat hij als een wijze de geschiedenis is ingegaan, heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat Salomo de wetenschap aan zijn hof heeft gestimuleerd en met zijn betrokkenheid bij de tempelbouw.

SATAN

We kennen het duiveltje dat als afvoerbuis dient aan de onderkant van de daken bij de middeleeuwse kerken. Maar beter is de duivel of satan ons bekend van de vele afbeeldingen op schilderijen in de musea en kerken.

De satan staat voor de macht van het kwaad, die zich verzet tegen het goede. Het rijk van Satan en het rijk van God staan tegenover elkaar. De Satan kan de mensen in zijn macht krijgen, en uit eigen kracht kan een mens zich niet van hem bevrijden. Satan is de koning, de god van de wereld (2 Korintiërs 4:4; Efeziërs 2:2)

In de loop van de geschiedenis wordt de Satan steeds meer gezien als een bedreiging, die vanuit de goddelijke wereld op de mens afkomt om hem te beproeven.

Later, tot in onze eeuw toe, wordt hij gezien als een zelfstandige grootheid, een zelfstandig individu, die los van god kan opereren.

In de verhalen van David heeft de Satan een andere betekenis. Hij is geen "vijand in persoon", maar duidt in het algemeen mensen aan die een ander dwars zitten. Op die manier wordt het woord satan door David gebruikt in 2 Samuel 19:22 waar hij zegt dat de zonen van Zeruja hem in de weg staan ("tegenstanders" in de NBG-vertaling), want zij weten nog niet dat David Koning is geworden over Israël.

In het Hebreeuws is het woord satan oorspronkelijk een werkwoord. Elk mens kon zich dus satanisch gedragen, door het goede in de weg te staan.

Later werd het woord satan een zelfstandig naamwoord en een persoonsaanduiding. De Satan werd een zelfstandig persoon die invloed kon uitoefenen op het gedrag van de mensen.

Deze verschuiving van het begrip Satan is in de bijbel goed terug te vinden. Zie bijvoorbeeld hoe Satan in het Nieuwe Testament Jezus verzoekt (Lucas 4).

SAUL

Saul is de eerste koning van Israël. Alle volkeren hadden in die tijd een koning: de Filistijnen, de Feniciërs en de Moabieten. Israël wilde zijn als alle andere volken, en zo werd Saul, de zoon van Kis, tot koning uitgeroepen.

We kunnen de geschiedenis van Saul lezen zoals die van iedere andere koning of president. Saul is dan de man die optreedt als een soort verzetsleider die de verschillende stammen samenbindt. En dat Saul hierin succesvol is, blijkt onder andere uit 1 Samuel 11:

Toch gaat het mis met Saul. Saul is een man die volgens zijn eigen intuïtie en inzicht te werk gaat en juist dat is in de ogen van de profeet Samuel niet juist.

De regeringsvorm in het oude Israël was er namelijk niet een van mensen, een autocratie of een democratie, maar een van God, een theocratie. Met dat ene begrip kan heel het politieke bestel van Israël door zijn geschiedenis heen worden verklaard: van de tijd van Mozes tot aan de Rechters en de Koningen (Saul, David, Salomo en diens opvolgers). God regeerde over Israël als koning en wetgever, zoals ook te lezen is in de boeken van de profeten. De regie van de samenleving lag in de hand van God. God liet de koningen begeleiden door profeten (Samuel, Nathan) en priesters.

Daarom kon Israël ook geen koning hebben met een eigen wil, maar slechts een koning die de wil van God uitvoerde.

Uit het verhaal van Saul kunnen we het volgende afleiden:

1. Saul had nooit koning moeten worden; hij was een man met een eigen wil, en toen hij op zijn eigen initiatief begon te handelen, ging het fout.
2. hij werd door zijn koningschap onaantastbaar, hij was immers "de gezalfde des Heren", en werd daarom een eenzaam figuur.
3. Saul kon als koning steeds moeilijker de besluiten uitvoeren die God van hem verwachtte; toen hij de kans kreeg om de ban over de Amalekieten uit te spreken en zo weer in de gunst van God te komen, deed hij dat halfslachtig. Vanaf dat moment was het met hem gedaan. Samuel, zijn vertrouwenspersoon, liet hem vallen.
4. Saul had geen grip op zijn opvolging en moest lijdzaam toezien dat God opnieuw het initiatief nam.

Saul was een man die zijn tijd ver vooruit was en daarom niet begrepen kon worden. David had het beter door en wist, door zich steeds aan Gods wil te onderwerpen, zijn macht te behouden.

SLINGER

Dat de kleine jongen David de grote man Goliath met zo'n slingertje of een **qela** wist uit te schakelen, zal velen onwaarschijnlijk voorkomen.

Toch is het mogelijk. Zo'n slinger was een soort riem van leer of gevlochten wol, in het midden wat breder om het projectiel vast te houden. De herder stak een middelvinger door de lus aan het ene uiteinde van de riem en nam het andere uiteinde in dezelfde hand vast. In het brede gedeelte legde hij het projectiel (een steen bijvoorbeeld). Na een aantal snelle, draaiende bewegingen liet hij het ene uiteinde, los zodat het projectiel wegschoot naar zijn geiten en schapen. Zo kon hij zijn kudde bijeen houden zonder steeds achter zijn beesten aan te moeten rennen.

Ook in het leger was deze techniek niet ongebruikelijk om er de vijand mee te bekogelen. Er waren legers die een speciale groep slingeraars hadden, zoals de Assyriërs en de Romeinen. Hoogstwaarschijnlijk is die worp met de slinger van David naar Goliath een gelukstreffer geweest.

SOCIALE VEILIGHEID

Een samenvatting van een gemeentelijk onderzoek naar sociale (on)veiligheid buitenshuis voor vrouwen, een publikatie van de gemeente Leeuwarden.

Leeuwarden kent 122 enge plekken. Dat blijkt uit een onderzoek in januari 1987 naar de sociale veiligheid voor vrouwen, gemaakt in opdracht van de gemeente Leeuwarden. De rapportage van het onderzoek draagt als titel "Enge plekken". De rapportage is een neerslag van drie deelonderzoeken:

1. een onderzoek naar de objectieve veiligheid;
2. een onderzoek naar de subjectieve onveiligheid;
3. een onderzoek aan de hand van de reacties op een advertentie.

De belangrijkste uitkomst van dit onderzoek is dat vooral de fietsverbindingen tussen het stadscentrum en de buitenwijken door vrouwen als eng worden ervaren. Ook het stadscentrum is - vooral 's avonds en 's nachts - beangstigend voor vrouwen. Verder geldt het recreatiegebied als "eng".

De enge plekken, zo concludeert de gemeente Leeuwarden, vormen een belemmering voor deelname van vrouwen aan het openbare leven. Vrouwen blijken zich anders te gedragen dan ze zouden willen en worden daardoor onzelfstandig en afhankelijk

Wat zijn de enge plekken

Plekken zijn eng wanneer mensen er zich bedreigd voelen of er daadwerkelijk kans lopen geconfronteerd te worden met criminaliteit. Het eerste is subjectieve, het tweede objectieve onveiligheid.

De objectieve onveiligheid wordt gemeten aan de hand van cijfers van de gemeentepolitie over seksuele misdrijven (schennis van de eerbaarheid, aanrandingen en verkrachtingen, berovingen, intimidatie door middel van geweld).

Door gedurende vier jaar de bij de gemeentepolitie aangemelde delicten, met name zedendelicten, te analyseren, is een overzicht van de objectieve onveiligheid in de gemeente Leeuwarden tot stand gekomen.

Er is geen sprake van enige concentratie in een bepaald gebied. Behalve de grote spreiding van delicten over de gehele gemeente valt de verspreiding over de hele dag op. Veel delicten in de recreatiegebieden gebeuren ook overdag, veel schennisen van de eerbaarheid gebeuren 's nachts in tuinen en stegen. Aanranding gebeurt relatief veel in het centrum, in bergingen, in portieken en in openbare ruimten van flats.

De subjectieve onveiligheid is gemeten met behulp van twee onderzoeken:

1. Twee studenten hebben onder zeventien Leeuwarder vrouwengroepen een enquête over sociale veiligheid in de gemeente gehouden. (Let wel dat het onderzoek niet representatief mag worden genoemd, het geeft slechts een indicatie.)

De studenten maken melding van drie opvallende ervaringen tijdens het onderzoek:

- a. Er is sprake van vluchtgedrag. Veel vrouwen vinden het "normaal" dat ze 's avonds niet alleen over straat kunnen gaan.
- b. Het onderwerp seksueel geweld is moeilijk bespreekbaar.
- c. Vrouwen zijn eerder woedend dan angstig op het moment van confrontatie met seksueel geweld.

- * Bij 70% van de enge plekken is er sprake van slechte of onvoldoende verlichting.
- * In 50% van de gevallen is er sprake van onoverzichtelijk, te hoog, te dicht of verwaarloosd openbaar groen.
- * Er is sprake van enge en vervelende groepen mannen/jongens bij horecagelegenheden, scholen, videotheken, sportcentra.
- * De binnenstad, recreatiegebieden, hoogbouw, routes naar buitenwijken en kantoor-/industrie-concentraties worden duidelijk als eng ervaren.

- * Enge plekken hebben gevolgen voor het gedrag van vrouwen (thuis blijven, samen gaan, andere routes kiezen)
2. Een tweede onderzoek werd opgestart door het plaatsen van advertenties in regionale kranten. In de advertentie werd opgeroepen enge plekken te melden. Er waren 62 schriftelijke en 27 telefonische reacties.

De uitslagen van het onderzoek had voor de gemeente Leeuwarden de volgende gevolgen:

- * verbeteringsplan Openbare Verlichting.
- * het opheffen van knelpunten op de lange stille wegen naar de andere wijken.
- * structurele herinrichting en verbetering van het openbaar groen.
- * betrekken van de uitkomsten van de rapportage bij het ruimtelijke orderingsbeleid.
- * rapportage over politiebeleid met betrekking tot sociale veiligheid (surveillance, voorlichting, camera's en alarminstallaties).
- * het inzien van de noodzaak tot en de stimulering van vrouwenorganisaties.
- * bij inrichting van de gemeente rekening houden met de effecten van tunnels, hoogbouw etc.

SOCIALE WETGEVING

Het is interessant om te zien dat het sociale recht in Israël zich van solidariteit naar liefdadigheid ontwikkelt. Om dit duidelijk te maken, volgt hier een kort overzicht van de sociologische geschiedenis van Israël.

Sociologisch heeft het volk in de periode die in de bijbel wordt beschreven twee grote omwentelingen meegemaakt.

De eerste omwenteling voltrok zich in de dertiende eeuw voor Christus toen de verschillende stammen onder leiding van koning Saul zich samensmeedden tot één volk dat zich definitief in Israël ging vestigen. Daarmee verwisselden zij het bestaan van rondtrekkende nomaden, die van veeteelt leefden, voor dat van kleine boeren. Landbouw werd de belangrijkste bron van inkomen. De tweede grote omwenteling vond plaats rond de 10e eeuw voor Christus toen Koning Salomo met de volken die Israël omringden handelsrelaties begon aan te gaan. Hiermee veranderde Israël langzaam van een besloten in een open samenleving. Geld werd een belangrijk ruilmiddel.

Door deze sociale omwentelingen veranderde ook de sociale structuur met haar wetten. Zolang de stam- en clanverbanden nog hecht waren, was er een grote solidariteit tussen de mensen onderling: de leden van de stam deelden met elkaar het tentleven in de woestijn of op de steppe. Hierbinnen vond een ieder, vrouw, man, kind, zieke, gehandicapte, vreemdeling vanzelfsprekend zijn onderhoud en bescherming. Een vrouw die door ontrouw of door het sterven van haar man alleen achterbleef, werd weer opgenomen in de familie van haar vader. Kinderen die wees waren, vonden onderdak bij andere families. Vreemdelingen (Mozes die de woestijn invluchtte) genoten als gasten van de stam dezelfde garantie als de overige leden van de stam.

Na de eerste omwenteling maakten de hechte stamverbanden plaats voor een lossere organisatiestructuur (individualisering).

De opvang van weduwen, wezen, gehandicapten, vreemdelingen werd al spoedig niet meer als vanzelfsprekend gezien. Zo staat er in 2 Koningen 4:1 dat een schuldeiser een weduwe, die hem niet kon betalen, haar kinderen afnam om als slaven te verkopen, en zo lezen we dat Koning David de gehandicapten liever buiten de stadspoorten hield.

Het opgeven van het leven in stamverbanden betekende dus ook het einde van de solidariteit tussen de mensen.

Na de eerste omwenteling en vooral na de tweede omwenteling ontstonden er al snel grote sociale verschillen en dat bracht een systeem van uitbuiting voort. Wanneer iemand eenmaal tot de gedupeerden behoorde, kwam hij al snel in een neerwaartse spiraal terecht; mensen met meer "geluk" konden hen gemakkelijk misbruiken om zelf nog hogerop te komen. Doordat er hoge

rentes werden gevraagd, die de armen uiteindelijk niet meer konden betalen, konden de schuldeisers van hen eisen hun kinderen, hun vrouwen en zichzelf in dienst te stellen van de eiser. Ze werden slaaf.

Zo groeide in de loop van de eeuwen tijdens het bewind van David en vooral tijdens Salomo een enorme sociale kloof tussen de rijke grootgrondbezitters enerzijds en een uitgebuit proletariaat anderzijds.

Tegen dat sociaal onrecht hebben de profeten steeds hun stem verheven en zo hebben ze voor elkaar gekregen dat er een wetgeving kwam die de maatschappelijk zwakkeren moest beschermen.

Een wetgeving onder andere over het renteverbod (Deuteronomium 23:19); het verbod om molenstenen of een mantel als pand te nemen, omdat ze onmisbaar waren voor de armen: een molensteen had men nodig om de dagelijkse maaltijden te bereiden en de mantel had men nodig om zich 's nachts tegen de kou te beschermen (Exodus 22:26 e.v. en Deuteronomium 24:6-13); het verbod om iemand die in de schulden was geraakt en zijn schulden niet meer kon afbetalen langer dan zes jaar in slavernij te houden (Exodus 21:2 e.v. en Deuteronomium 15:12); wetten tegen maatschappelijke onderdrukking en uitbuiting, namelijk het verbod om vreemdelingen, weduwen en wezen uit te buiten (Exodus 22:21 e.v.).

Deze wetgeving had echter weinig effect, omdat er in Israël een instantie ontbrak die de wetten met gezag kon handhaven. Enerzijds was het machtsapparaat niet zodanig dat het er voldoende op kon toezien dat de wetten werden nageleefd en anderzijds waren de "rechters" zelf behoorlijk corrupt.

De wetgeving functioneerde meer als een geweten voor vrome burgers die goed wilden handelen in de "ogen van de Heer".

Het begrip rechtvaardigheid (**tsedaqa**, een open hart voor de zwakke) dat we in de bijbel vinden, kreeg in de latere geschiedenis steeds meer de klank van aalmoes.

STAF

De herder draagt een staf om zijn kudde te leiden en als wapen ter verdediging.

De staf was in het oude oosten een belangrijk symbool. In Egypte droegen koningen en goden een scepter bij zich. Oorspronkelijk was dit een herdersstaf, later gestileerd tot een kromstaf.

De staf had in veel gevallen een magische betekenis. Wanneer men in aanraking kwam met de staf kon er iets bijzonders gebeuren. De gezellen van Odysseus bijvoorbeeld werden door Kirke in dieren veranderd toen zij hen met haar staf aanraakte; Dionysos laat door zijn staf een bron ontspringen; Mozes kon met zijn staf tekenen verrichten, zoals het water van de Nijl in bloed veranderen en water uit een rots slaan.

Bij koning David was de staf het symbool van de rechtsorde (Psalm 45:7).

VERTROUWENSPERSOON

Wat is een vertrouwenspersoon

In de vierde emancipatienota formuleert het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen haar "Streefdoelen O & W 1996 Preventie Seksuele Intimidatie in de Onderwijssituatie":

- Elke onderwijsinstelling heeft een schoolbeleid geformuleerd inzake preventie en bestrijding van Seksuele Intimidatie.
- Elke onderwijsinstelling beschikt over een klachtenregeling, een klachtencommissie en vertrouwenspersonen.
- Elke onderwijsinstelling beschikt over tenminste één deskundige docent, die lessen kan verzorgen over preventie van seksuele intimidatie.
(Zie voor de betekenis van seksuele intimidatie de toelichting bij hoofdstuk 11.)
- Elke onderwijsinstelling heeft voor zichzelf verkend op welke wijze expertise van

instellingen op lokaal niveau kan worden ingezet.

In het navolgende zullen wij achtereenvolgens de taken en bevoegdheden van de vertrouwenspersoon bespreken, hoe er moet worden omgegaan met geheimhouding en wat de vertrouwenspersoon zelf nodig heeft om zijn/haar taak goed te kunnen uitoefenen.

De belangrijkste taak van de vertrouwenspersoon is de eerste opvang en begeleiding van de kla(a)g(st)er die bij hem of haar komt in verband met ongewenste intimiteiten en/of seksuele intimidatie. Het gaat hierbij om vrouwen, meisjes of jongens die zich om een of andere reden binnen uw instituut bedreigd en daarom niet prettig voelen.

Machtsmisbruik blijkt, behalve in het huis, op straat en op de werkvloer, ook veelvuldig voor te komen op scholen. Aangezien het om een complexe problematiek gaat, is het een absolute voorwaarde dat een vertrouwenspersoon voor de leerlingen makkelijk toegankelijk is.

Een vertrouwenspersoon moet niet alleen het vertrouwen van de leerlingen bezitten, maar ook dat van het team, de directie, het bestuur en de ouders.

Vertrouwenspersonen zullen zelf hun eigen grenzen in het oog moeten houden: Wanneer is emotionele ondersteuning voldoende en wanneer is verwijzing naar gespecialiseerde hulporganisaties noodzakelijk.

Om de eerste opvang van de hulpvragers goed te kunnen uitvoeren, zal de vertrouwenspersoon moeten beschikken over de volgende kwaliteiten:

- **Inzicht in aard en omvang van seksuele intimidatie en het verband kunnen leggen met de maatschappelijke positie van vrouwen en mannen;**
- goede contactuele eigenschappen, met alle geledingen binnen de organisatie contact kunnen onderhouden;
- vertrouwen en steun genieten van de leerlingen, collega's en directie;
- een invoelend vermogen, in staat elke klacht serieus te nemen;
- de vaardigheid gesprekken te structureren;
- inzicht in de cultuur van de organisatie waarbinnen de kla(a)g(st)er functioneert;
- kennis van de gevolgen die ongewenste intimiteiten emotioneel voor kla(a)g(st)ers kunnen hebben;
- kennis van doorverwijsmogelijkheden;
- globale kennis van rechtspositieregelingen;
- een goede feitelijke rapportage kunnen maken naar aanleiding van een klacht.

Een slachtoffer van seksuele intimidatie is op zoek naar een vertrouwenspersoon die:

- wil weten;
- stevig en toegankelijk is;
- stelling neemt tegen seksueel geweld;
- "is" en "blijft";
- faseert (maakt altijd een plan, ook in een vreselijke situatie);
- geen oplossingen aandraagt, maar samen met het slachtoffer zoekt naar mogelijke oplossingen.

Bevoegdheden van de vertrouwenspersoon

Naast een duidelijke taakomschrijving dienen ook de bevoegdheden van de vertrouwenspersoon te worden vastgelegd. Hiermee voorkomt men verwarring over wat deze wel en niet mag ondernemen in het kader van de taakuitoefening.

Om de functie te kunnen uitoefenen moet de vertrouwenspersoon:

- op eigen initiatief interne en externe deskundigen kunnen raadplegen. Misschien heeft hij/zij behoefte aan advies van personen of instellingen die zich bezighouden met de problematiek van ongewenste intimiteiten;
- toegang hebben tot alle geledingen van de organisatie en met alle mensen binnen de organisatie gesprekken kunnen voeren;

- bevoegd zijn een kla(a)g(st)er bij te staan en/of te vertegenwoordigen als deze een officiële klacht wil indienen of al ingediend heeft;
- voorlichting geven over haar functie en over ongewenste intimiteiten;
- signalen van ongewenste intimiteiten opsporen en op grond hiervan het bevoegd gezag van advies voorzien omtrent het te voeren beleid en de te treffen maatregelen.

Omgaan met geheimhouding

Het is belangrijk om twee aspecten te onderscheiden. Sommigen vinden dat een vertrouwenspersoon nooit het vertrouwen van een leerling mag misbruiken door, zonder toestemming van de leerling, anderen van het probleem op de hoogte te stellen. Anderen vinden dat de vertrouwenspersoon zich hiermee juist in een onmogelijke positie plaatst. Indien hij/zij geen geheimhouding betracht, dan misbruikt hij/zij het vertrouwen van de leerling. Houdt hij/zij echter alles geheim, dan wordt hij/zij betrokken bij de "conspiracy of silence", (samenzwering om te zwijgen) met alle risico's die dat met zich meebrengt.

De leerling zelf zal veelal naar de vertrouwenspersoon een dubbele boodschap uitzenden. Hoewel de leerling zelf met zijn hulpvraag zijn probleem in de openbaarheid heeft gebracht, zal het inschakelen van nog meer anderen hem grote angst aanjagen. Geheimhouding betekent namelijk ook veiligheid. Het openbaar maken van het "geheim" draagt het risico met zich mee dat, naast het oplossen van het probleem, ook veel andere dingen in het leven van de leerling veranderen. De leerling zal bang zijn, om respect en liefde te verliezen, om zijn vertrouwde plaats binnen het gezin en de vriendenkring te verliezen. Maar bovenal zal hij, zeker in het geval van seksuele intimidatie, worstelen met schaamtegevoelens en in niet weinig gevallen ernstige schuldgevoelens. Naar onze mening moet de vertrouwenspersoon vermijden in de "conspiracy of silence" te worden opgenomen. De vertrouwenspersoon kan de mogelijkheden tot hulp verduidelijken, de leerling verschillende alternatieven voor hulp voorleggen en de consequenties van elke mogelijkheid bespreken. Hij/zij kan informatie geven over de werkwijzen van hulpverlenende instellingen. Belangrijk is dat de vertrouwenspersoon zelf goed op de hoogte is van de werkwijze van deze instellingen.

Om het vertrouwen van de leerling te behouden, zonder het gevaar te lopen gemanipuleerd te worden, kan een vertrouwenspersoon stellen dat hij/zij zich niet bij voorbaat wil binden aan de zwijgplicht, maar dat hij/zij geen misbruik zal maken van datgene wat verteld wordt en geen verdere stappen zal zetten zonder de leerling daarin te kennen

Het blijft echter essentieel dat de vertrouwenspersoon wat betreft geheimhouding c.q. het inschakelen van noodzakelijke hulp, zijn/haar eigen grenzen trouw blijft.

Wat heeft de vertrouwenspersoon nodig

Het is voor de vertrouwenspersoon in de eerste plaats noodzakelijk dat iedereen binnen de school op de hoogte is van zijn/haar bestaan en de wijze waarop hij/zij werkt.

Minstens zo belangrijk is de bereikbaarheid van de vertrouwenspersoon. Gezien het taboe rond ongewenste intimiteiten is het voor leerlingen en ouders van belang dat zij ongezien en zonder dat derden kunnen meeluisteren met de vertrouwenspersoon kunnen praten. Om dat mogelijk te maken, moet de vertrouwenspersoon beschikken over een eigen kamer, eventueel een eigen postbus en een telefoon die niet kan worden afgeluisterd.

Om de nodige onafhankelijkheid te garanderen, moeten leerlingen hun verhaal kwijt kunnen aan iemand die buiten de lijnorganisatie staat. Dat betekent dat de vertrouwenspersoon direct onder de directie moet vallen.

Als iemand niet uitsluitend als vertrouwenspersoon wordt aangesteld, maar de taak van vertrouwenspersoon erbij krijgt, is het wenselijk dat wordt vastgelegd hoeveel tijd beschikbaar is om de vertrouwensfunctie in te vullen. Daarbij hoort ook de mogelijkheid tot scholing, overleg enz. Na verloop van tijd kan bekeken worden of die tijd voldoende is, of dat het aantal uren moet worden bijgesteld.

Wanneer de taken en bevoegdheden van de vertrouwenspersoon niet duidelijk omschreven zijn,

vraagt men om problemen in de organisatie van de school. Voor iedereen moet duidelijk zijn dat de vertrouwenspersoon zorgt voor de eerste opvang en begeleiding van de leerling. Belangrijk is dat de leerling samen met de vertrouwenspersoon kan zoeken naar mogelijke oplossingen, waarbij de vertrouwenspersoon de anonimiteit van de leerling garandeert en geen stappen onderneemt zonder dat hij/zij hierbij betrokken wordt.

Als de leerling of de ouders een officiële klacht indienen, geeft de vertrouwenspersoon ondersteuning en begeleiding tijdens de looptijd van de klachtenprocedure, en besteedt hij/zij veel aandacht aan de nazorg.

In geen geval moet de vertrouwenspersoon een belangenbehartigingstaak krijgen voor zowel het slachtoffer als de dader. Dit ondermijnt de vertrouwenspositie. Om diezelfde reden dient nader onderzoek niet verricht te worden door de vertrouwenspersoon, maar door een onafhankelijke onderzoekscommissie.

Alleen op verzoek van het slachtoffer kan in uitzonderingsgevallen een gesprek plaatsvinden tussen dader, slachtoffer en vertrouwenspersoon. Eventueel kan bij dit gesprek ook een directielid aanwezig zijn.

VOLKSTELLING

Op het eerste gezicht lijkt het redelijk dat een overheid mensen gaat tellen. Hoe kan de overheid anders een verantwoorde administratie voeren, belasting heffen, etc.

Toch laat de geschiedenis zien dat het niet altijd gunstig is als mensen geregistreerd staan. De gegevens van mensen liggen dan op een centrale plaats opgeslagen. Maar welke gegevens? Wat is belangrijk voor de overheid om te weten, en wat kan hij met de gegevens doen?

Is het bijvoorbeeld van belang dat de overheid weet wat iemands godsdienst is? Men kan ja zeggen, want met die gegevens kan de overheid rekening houden bij de planning van een nieuwe woonwijk; moet daar eventueel een moskee of een kerk komen? Men kan ook zeggen dat het gevaarlijk is want deze gegevens kunnen in verkeerde handen vallen, zoals tijdens de tweede wereldoorlog, toen de Nazi's dankzij hun vernuftige administratiesysteem alle geregistreerde joden probleemloos konden oppakken. Om die reden werd ook in Amsterdam op een gegeven moment het bevolkingsregister door het verzet vernietigd.

Mensen met een bepaalde politieke en ideologische achtergrond, met name een pacifistische of een socialistische, hebben in de koude oorlogperiode tot aan de val van de Berlijnse Muur heel wat problemen gehad bij sollicitaties, vrij wetenschappelijk onderzoek etc.

De laatste tijd wordt men weer voorzichtiger met het vermelden van bijvoorbeeld zijn land van herkomst of zijn godsdienst, als die afwijkt van de in een land gangbare godsdienst. Er lijkt een reëel gevaar te bestaan dat het aantal racisten in de publieke organen groter wordt en dat het steeds gemakkelijker wordt, op grond van bepaalde functies, toegang te krijgen tot de archieven. Ook David had de behoefte om mensen te registreren. Wat deed hij daarna met de mensen die niet tot zijn stammen behoren, wat deed David met mensen die lam en ziek waren?

Volkstelling en legitimatieplicht lijken praktisch, maar er zitten meer haken en ogen aan dan we op het eerste gezicht vermoeden. Mensen tellen is een uiting van macht van de overheid tegenover de inwoners.

WAPENS UIT DE TIJD VAN DAVID

Op het slagveld werden allerlei wapens gebruikt: van de blote vuist tot de slingersteen.

Het aanvalswapen bij uitstek was de **chereb**: een dolk of een kort zwaard. Deze werd gedragen in de schede, die aan de gordel was bevestigd.

Een ander wapen is de **roanch**: een speer, die ongeveer zo lang was als de strijder die hem hanteerde. Oorspronkelijk was het een eenvoudige stok waarop een steen en later een metalen punt was bevestigd. Deze speer werd gebruikt in een gevecht van man tegen man.

De lichtere **chanit** of lans werd als werptuig gebruikt. Hij was voorzien van een ijzeren onderstuk, waarmee hij in de grond kon worden geplant.

Al heel vroeg treffen we bij verschillende volken **bogen** aan, al dan niet in combinatie met **pijlkokers**. Oorspronkelijk was de boog een wapen dat gebruikt werd bij de jacht. Waarschijnlijk is de boog populair geraakt toen men gebruik ging maken van gevechtswagens.

In deze opsomming mogen we de **slinger** niet vergeten, zie voor meer informatie hierover hoofdstuk 2.

Als verdedigingswapens kende men in die periode voornamelijk het schild, de helm en het harnas. De **sinnah**, het grote schild waarachter een man zich bijna volledig kon verschuilen, werd vrijwel uitsluitend door lansdragers gebruikt. Soldaten die met een zwaard of boog waren uitgerust, hadden een kleiner schild, de **mageen**.

De helm, van leer of brons, hebben de Israëlieten van andere volken overgenomen. Het harnas werd door de Hethieten in het oude Oosten ingevoerd (Nehemia 4:13).

WONING TEN TIJDE VAN BATSHEBA

Tussen de 11de en de 8ste eeuw voor Christus was het gebruikelijk langs de middenas van het hoofdvertrek van een huis een of twee rijen pilaren van steen te plaatsen. Tussen die pilaren werden scheidsmuren van steen opgetrokken, die de zijvertrekken afgrensden. De pilaren hadden een tweeledige functie: het stutten van de hoofd(scheidings)muren en het dragen van het plafond met daarboven een eventuele volgende verdieping. Uit archeologische opgravingen is gebleken dat de kamers ongeveer 1,80 meter hoog waren.

In verschillende woningen was het hoofdvertrek zo groot, dat het niet geheel overdekt is geweest, maar gedeeltelijk onder de open lucht lag.

De slaap- en woonvertrekken waren doorgaans op de bovenverdieping; rust en ontspanning vond men op het dak. Daar lag ook Batsheba in de zon toen David met haar kennis maakte. Gewoonlijk leidde een stenen of een houten trap naar het dak, maar er werden ook ladders gebruikt. De wet schreef als veiligheidsmaatregel voor dat langs de rand van het dak een borstwering werd gemaakt (Deuteronomium 22:8).

Op de begane grond werd het huishoudelijk werk gedaan. Tijdens opgravingen zijn veel bakken en potten voor het bewaren van graan gevonden. Ook zijn er kommen en schalen van uitgeholde stenen, allerlei soorten borden, kruiken en kookpannen opgegraven. Op de begane grond waren de kelderopeningen en soms stond er een kachel.

De huizen werden door de velen oorlogen vaak verwoest. In een veroverde stad werden de daken opzettelijk in brand gestoken, zodat, wanneer de dakbalken waren verbrand, de bovenverdieping zou instorten. Gevolg daarvan was dat zich in de loop der eeuwen massa's puin binnen de stadswallen hadden opgehoopt.

Voor de bewoning binnen de stadswallen moest dan ook met de beschikbare ruimte worden gewoerd. Men heeft zonder enig plan gebouwd. Wanneer er een nieuw huis gebouwd moest worden, moest er naar een open plekje worden gezocht. Zo kwamen de huizen op willekeurige wijze kris-kras door elkaar te staan.

Toegang tot een stad ging via een of meerdere poorten. Naast de poorten stonden torens of bastions ter verdediging. De poorten konden worden afgesloten door twee houten deuren. Scharnieren van metaal waren toen onbekend. De deuren waren opgehangen aan dikke verticale balken, die in uithollingen van de beide hoekstenen draaiden. Ze werden afgegrendeld met een houten of metalen dwarsbalk.

De poortingang bestond uit een hoofdingang, waardoor de (strijd)wagens en kamelen in en uit konden rijden. Daarnaast was er vaak een kleinere poort, alleen bestemd voor voetgangers en kleinere lastdieren als ezels. Deze kleine poort werd in de volksmond ook wel het oog van de naald genoemd.

Onder de geplaveide vloer van de poort was veelal een stenen afvoerbuis aangelegd, waardoor het regenwater uit de stad kon afvloeien, zodat het niet over de poortingang spoelde. Vlak achter de poort lag een plein, waarop de marktliu hun koopwaar konden uitstallen. Ook werd die open

plek gebruikt als ontmoetingsplek en voor bijeenkomsten.

ZWIJGEN OVER SEKSUEEL MISBRUIK

Seksueel misbruik speelt zich veelal af in het geheim. Vaak krijgt het slachtoffer onder afschuwelijke bedreiging te horen dat hij/zij met niemand mag spreken over wat er is gebeurd. 'Het is je eigen schuld,' wordt er gezegd. 'Je hebt het zelf uitgelokt', 'Je vond het zelf lekker'. Of nog erger: 'Je bent smerig en slecht, daarom doe ik al die dingen met je. Je verdient niet beter.' De isolatie waarin het slachtoffer zich na het gebeuren bevindt, versterkt het gevoel van schaamte en schuld. Het feit dat de dader vaak een bekende, een bloedverwant of een vriend is, maakt het voor het slachtoffer nog moeilijker het misdrijf naar buiten te brengen. Ondanks alles is het slachtoffer bang de liefde van de persoon te verliezen en het zwijgen doorbreken zal hij/zij ervaren als verraad.

Bovendien zal het slachtoffer, zeker wanneer de dader een bekende is, niet het vertrouwen hebben dat de omgeving hem/haar zal geloven. Het slachtoffer voelt zich alleen met zijn/haar pijn. In het geval van kleine kinderen speelt nog een ander facet een rol: kinderen denken dat hun eigen wereld de enige bestaande is. Zij zullen dus geloven dat wat bijvoorbeeld vader hun aandoet, normaal is. Zij denken dat alle vaders zo zijn en de mogelijkheid om te protesteren zal niet eens bij hen opkomen. Bovendien hebben zij vaak al onder andere omstandigheden ervaren dat de stem van een kind - helaas - nog te weinig telt. Zwijgen is hun enige overleving.

Bij slachtoffers van andere gebeurtenissen zoals gijzelingen, verkeersongelukken, rampen etc. ligt het anders. Deze dingen gebeuren in het openbaar. Iedereen praat erover en er staat onmiddellijk een crisisteam van bijvoorbeeld het KDC, ter beschikking om de slachtoffers te ondersteunen. Om warme belangstelling van familie, vrienden, kennissen, klasgenoten etc. hoeven de slachtoffers vaak niet verlegen te zitten.

Het zwijgen bij een slachtoffer van seksueel geweld kan zo diep zijn dat het leidt tot verdringing van wat er gebeurd is: op het moment dat het misbruik zich voltrekt, verkeert het slachtoffer in grote, panische angst. Om zich tegen die angst te beschermen, zegt het slachtoffer tegen zichzelf: 'Ik wil met deze gebeurtenis niets te maken hebben'. Het gevolg is dat het slachtoffer zich zal dissociëren van de gebeurtenis en zich gaat richten op iets anders dat alle aandacht en gevoelens kan absorberen. Het slachtoffer plaats als het ware haar of zijn gevoelens, een stuk van haar/zijn identiteit buiten zichzelf.

Bij de allochtone vrouwen die seksueel misbruikt zijn, ligt de situatie nog gecompliceerder. Kort geformuleerd komt het op de volgende drie punten neer:

- 1) Net als andere vrouwen zijn ze beschadigd door machtsmisbruik.
- 2) Als ze het naar buiten brengen, krijgen ze het verwijt de familie te schande te maken.
- 3) Als ze door seksueel misbruik hun maagdelijkheid verliezen, zijn de huwelijkskansen binnen hun eigen cultuur vrijwel verkeken.

COLOFON

Samenstelling en uitvoering

Jos van Remundt

Tekst schaduwverhalen

Monique de Jong

Inhoudelijke adviezen

Loek van Veldhuizen

Muziek

Peter Weitjes

Eindredactie

Monique de Jong

Jaap Snoek

Tomas Tol

Illustraties op de werkbladen

Monique Nieberg

Lay-out

Monique Nieberg

Zetwerk

Loes Lubbers

Drukwerk

Schooldrukwerkplaats Volendam

Uitgeverij

Stichting Echelon

ISBN

90-72998-09-X